

KAPİTALİZM KAPİTALİZME KARŞI

Kapitalizme Karşı Kapitalizm Michel Albert, Afa Yayınları, İstanbul, 1992.

Ekonomik, sosyal ve siyasal bir sistem olarak ortaya çıktığından beri, üzerinde en çok tartışılan konulardan birisi de Kapitalizm'dir. Adam Smith'in "Milletlerin zenginliği üzerine" yazdıklarının üzerinden neredeyse iki yüz yıldan fazla bir zaman geçmiş. İngiltere'nin "Endüstri Devrimi"ni gerçekleştiren ilk ülke olması dolayısıyla, Kapitalizm, endüstrileşmenin yayılmasıyla birlikte Avrupa ülkelerinde kısa sürede baskın ekonomik sistem haline ulaşmıştır. XIX. yüzyılın başlarında A. Toynbee'nin üniversitede "Endüstrileşme üzerine" ilk derslerini vermesi, Kapitalizm ile Endüstrileşmenin birlikte ele alınmasını ve düşünülmesini de sağlamıştır. K. Marx'ın ve fikirdaşlarının sistemli eleştirmeleri ve Rusya'da ilk sosyalist modelin uygulamaya sokulması bile Kapitalizmi geriletememiştir. Bugün; Amerika Birleşik Devletleri'nden Japonya'ya uzanan geniş bir alanda Kapitalist olmayan devlet yok gibidir. Özellikle 80'li yılların sonunda sosyalist sistemin çökmesiyle birlikte Kapitalizm en büyük rakibini yitirmiş¹³ ve dünyanın her tarafında hakim olmuştur.

Dünün sosyalisti, bugünün kapitalisti yeni karşılaştığı ve alışmaya çalıştığı rekabet duygusuyla, bu eşitsiz gelişme platformunda kendine bir yer edinmeye çalışıyor. Bu arada, cevap bulmaya çalıştığı soru da şu; "Hangi model bana en uygundur? Hangisini benimsemeliyim?" Bunların, bireysel başarı ve kısa vadeli, mali kazanç dayalı medyatik "Yeni Amerikan Modeli" ile başını Almanya'nın çektiği ve Japonya'nın da dahil olduğu kolektif başarı ve uzun vadeye yayılan mali kazanç değer veren "Ren Modeli" arasında seçim yapması gerekecek. Sistem aynı olsa bile çelişkilerle beraber büyüyen bir savaşın yürütülmekte oluşu da cabası. Yola önce çıkmış olanların zengin birikimleri ile yetişmeye çalışanların hırsı birleşince ortaya garip durumlar çıkıyor. Her şeyi kontrol altına almaya çalışan mali merkezler, bir gecede yeni zenginler ve umutsuz yoksullar yaratıyor. Hangi model benimsenirse benimsensin, iktisadi-siyasi çatışma ve çekişmelerin yaşanmaması olanaksız. Bu sınanmış ve denenmiş gelişmelerden alınacak pek çok ders var. Birbirlerine üstünlük sağlamaya çalışan bu iki sistemden birisini seçip uygulamak; eski alışkanlıkları bırakmak ve kendi

¹³ 1) Amerika'nın her türlü baskısı ve ambargosuna rağmen, sosyalist uygulamalarını sürdüren Küba ve Çin, kapitalizme direnen iki ülke olarak varlıklarını koruyorlar.

Kitap Tanıtımı

özel durumlarına uygun bir anlayışı hayata geçirmekle mümkün olabileceği gibi. Bu, özellikle gelişme potansiyelleri olduğunu kanıtlamış ve kaynak sıkıntısı çeken ülkeler açısından söz konusudur. Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir ve kapitalist yoldan kalkınmasını yetmiş sene öncesinde I. İktisat kongresinde kabul etmiştir. Ancak Türkiye, kapitalizmle iç içe yaşamasına karşın sosyal, siyasi ve ekonomik istikrarını henüz sağlayamamış bir görünüm sergiliyor. Fazlaca bir söz söylemeden şu saptamanın yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir; "İktisadi gelişme yoluna girilmesi için bir ülkede kapitalizmi kurmak tek başına yeterli değildir; bu konuda asgari kurallar ve en önemlisi tefessüh etmemiş etkili bir devlet örgütü gerekir." (Albert, 1992: 10)

İncelenen kitap Michel Albert'in "Kapitalizme Karşı Kapitalizm" adlı eseridir¹⁴. Bu kitabında M. Albert, bariz önceliklerine göre iki modelin yürürlükte olduğunu savunuyor. "Yeni Amerikan modeli" ve Almanya (Ren modeli de deniyor) modeli olmak üzere birbirleriyle dünya üzerinde kıyasıya bir rekabet ve savaş sürdüren bu modelleri öncelikleriyle açıklamaya çalışalım.

"Yeni Amerikan Modeli"nin Reagan'la birlikte başladığı, Vietnam savaşının ve getirdiği yenilginin dünyada Amerikan imajını sarstığı, Amerikan halkının bilincinde de aşağılanmışlık kompleksinin oluşmasına neden olduğu, güven duygularının yok olduğu belirtiliyor.

Reagan, Amerika'nın azim ve iradesini uyandırmak ve eski kötü günlerinin izlerini silmek istiyor. Önce işe medyatik bir olayla, "Yıldızlar Savaşı" projesiyle girişiyor. Amerika'nın, dünyanın birinci askeri gücü olduğunu kanıtlanmanın en pahalı yolunu seçiyor ve kitlelerce destekleniyor.

Reagan, siyasetiyle girişimciyi de cesaretlendirip, özendiriyor, ağır vergileri de devletin israflarıyla birlikte kötüleyip, reddediyor. Somut planda ERA (Economic Recovery Act) siyasetini başlatıp; Rekabet, bankacılık, hava taşımacılığı, telekomünikasyon ve petrol alanlarında düzenlemeleri azaltmaya, para hacmini çok sıkı bir denetime tabi tutarak enflasyona karşı mücadeleye ve toplumsal içerikli harcamaları kısımaya, askeri bütçeyi ise arttırmaya çalışıyor. Reagan, Beyaz Saraya geldiğinde ABD'nin teknolojik, mali, iktisadi olağanüstü ve eşsiz mirasından yararlanıyor. Bu miras, savaş sonrasında beri biriktirdiği benzersiz bir sermaye birikimi ve doğal kaynaklarıdır. Ayrıca, ABD'ye her yıl akın akın gelen insanlar, zeka ve bilgi olarak Amerika'yı besliyor ki, bu da kazanılmış bir üstünlüktür. Uluslararası ticaret alanında, 1945'ten beri "Dolar" ödemelerde temel para birimidir. Kültürel hegemonya ise Amerikan tarihinin bütün dalgalanmalarına rağmen varlığını koruyor. Dünyanın her yanında milyonlarca insan, Amerikan düşünce biçimini ve hayat tarzını benimsemeye eğilimlidir. Amerika, kültürel hegemonyasını dil, üniversite ve medya ile kuruyor.

¹⁴ Kitabın orijinal adı "Capitalisme Cointre Capitalisme"dir. Bu incelemenin başlığını, "Kapitalizm Kapitalizme Karşı" olarak değiştirdik. Çağrıştırdığı anlamın, farklı algılamalara yol açmayacağını düşündük.

Kitap Tanıtımı

İngilizce, dünyada adeta evrenselidir. Amerikan yüksek öğreniminin niteliği, imkanları ve haklarında ki yaygın olumlu kanı, dünyanın her yanından en iyileri kendisine çeker. Kitleli iletişim araçları alanında da Amerika, yöntemlerini değerlerini ve kültürünü en yüksek düzeyde yayabiliyor. Bu arada toplumsal bozulma alanlarından da bahsetmeliyiz. Gelişmiş ülkeler arasında ABD, suç ve uyuşturucu bağımlılığında Birinci, bulaşıcı hastalıklara karşı aşılama işinde ve seçimlere katılma oranında sonuncudur. "Dualizm", ABD toplumunda yeni bir kavramdır. Bu iki ayrı hızla yaşayan bir toplumda geçerli olan bir tür iktisadi ayrımcılık ve toplumsal yapıda bir kesikliklidir. Özellikle Reagan'ın aşırı Liberal siyasetinin etkisi altında ABD'de yaygınlaşmıştır.

Liberal siyasetin en önemli sonucu, zenginlerle yoksullar arasındaki farkın büyümesidir. Bu Dualizm, doğal olarak toplumsal gerilimleri, yer yer anarşik bir biçimde sınıf mücadelesini yeniden canlandırmaktadır. ABD'de eşitsizlikler yeni ortaya çıkmış değildir. Fakat zenginleri ve fakirleri bundan böyle birbirinden ayıran, kesinleşen iki yapıllık Reagan zamanında büyümüştür.

Reagan siyaseti aile yapısının ıslah edilmesi adına kesin bir biçimde genel sigorta modeline muhalefet etti. İşte bu nedendir ki küçük ve orta boy işletmelerde istihdam edilenlerin yarısı hiçbir sosyal korumadan yararlanamıyor. Bugün ABD'nin en büyük sıkıntısı mali açık değil, sosyal hizmet açığıdır.

Reagan sonrası ABD'yi en fazla tehdit eden unsur daha önce görülmemiş türden açıklardır. İktidarların hiç biri vergilerin artırılması veya askeri harcamaların kısılması sözlerini duymak istemiyordu. ABD, 70'li yıllara kadar borç veren bir ülkeydi. Fakat, 1980'lerden beri tersi durum söz konusudur. Dünyanın en büyük iktisadi gücü, dünyanın büyük borç alıcısı haline geldi. Bu borç, işletmeleri de etkiliyor. Bir zaman çok az borçlu olduklarını söyleyen Amerikan işletmeleri, büyük boyutlarda borçlanmaya koyuldular. Büyük bir iktisadi durgunluk halinde, en büyük ABD işletmelerinin %10'nun iflas edeceği yolunda değerlendirmeler yapılmaktadır.

ABD'de para amaç, onunla satın alınacak şeyler araçtır. ABD'de işletme satın almak çok kolaydır. İşletme sahibi hoşuna gitmeyen bölümleri satabilir, yanında çalışan işçiye mal gibi davranabilir.

Amerika'da önemli olan "dolar"dır. Para, bugün bütün toplumsal faaliyetleri ele geçirmektedir. Kazançlar arasında büyük farklar ortaya çıkmıştır. Paranın egemenliği¹⁵ bütün ahlaki değerleri silip süpürmektedir.

Şimdi, diğer kapitalizmi "Ren Modelini" incelersek; bu modelde temel kural olarak kapitalizm, bankaların elindedir. Almanya'da bankaların faaliyetlerine sınırlanmamaktadır. Her şeyle ilgilenebilirler; kredi açabilir, mevduat toplayabilirler.

---

¹⁵ Siyasi Machiavelizm gibi, paranın Machiavelizmi'nden de söz edilebilir. Para piyasalarında hakim olan görüş de bundan farklıdır.

Kitap Tanıtımı

Hisse piyasalarına ve borçlanma piyasalarına müdahale edebilirler. Alman bankaları, her şeyden önce işletmelerin mali destekçileridirler.

Ren modelinde sorumlulukların paylaşımı daha ileri düzeydedir. Karar almasına hissedarlar, patronlar, sendikalar ve çalışanlar ortak olarak gerçek bir birlikte yönetim sergilerler. Alman işçileri daha az çalışmalarına rağmen daha yüksek ücret alırlar. Terfi ve meslek kariyerine gelince; düzenli ve kararlı bir çizgide kalarak kıdeme ve çalışanın meslek niteliklerine ayrıcalık tanıyor.

Ren modelinde mesleki eğitim çok önemlidir. İşletmenin gerçek zenginliğini işçilerin iş yapma becerisiyle, mesleklerinde nitelikli olmaları oluşturur. Mesleki eğitim çok sayıda çalışana verilir. ABD modeline göre, rekabet edebilirliğini azami düzeye çıkarmak için, her zaman her yerde en iyileri olmak ve yüksek ücret ödemek gerekir. Ren modelinde ise, işletmelerin çalıştırdıkları insanlara karşı her biri pahalıya mal olan mesleki eğitim, sadakat ve güvenlik ödevleri vardır.

Ren modeli adı altında toplanan ülkelerin bir arada sahip oldukları bazı değerleri vardır. Bazıları eşitçi toplumlardır, toplum çıkarı bireyin çıkarından önceliklidir. Kapitalizmin muzaffer olduğu bir dünyada iktidar, en fazla iktisadi yararı elde etmeyi bilene doğru kayacaktır. Almanya ve Japonya'nın parasal güçler safına yükselmeleri nedeniyle her geçen gün doların ayrıcalığı biraz daha tehdit altına girmektedir. EMS (Avrupa Para Birliği) fiilen bir DM bölgesidir. Benzer olgulara Japonya'da da rastlanmaktadır. Tokyo'da da "Yen" değerinin altındadır, faiz hadleri düşüktür ve iktisadi alanda Japonya'nın etkisi büyümektedir. İsviçre de öteki ülkelerin inrendiği bir paraya sahiptir. Güçlü bir para, yabancı ülkelerde ucuza satın almayı sağlar.

Güçlü para stratejilerinin birçok avantajları vardır. Öncelikle işletmeyi üretici gayretler göstermeye zorlar, yüksek nitelikli ürünlerde uzmanlaşmaya iter. Güçlü paraya sahip ülkeler durmaksızın ticaret fazlası biriktirirler.

Japonya, Almanya, İsviçre, OECD çevresindeki benzerlerinden sahip oldukları yüksek tasarruf düzeyiyle kendilerini belli ederler. Ren Modeli'nin üstünlüğü toplumsal açıdan da büyüktür. Başlıca tehlikelere karşı korunan Almanlar, aynı zamanda çok avantajlı bir temel emeklilik sisteminden de yararlanıyorlar. Ren ülkelerinde kazanılmış durumlar kalıcı ve gelişmeler yavaştır. Toplum ani değişiklikler ve dış etkilere daha az açıktır.

Yeni Amerikan modelinin Ren modelinden daha az verimli olduğu ortaya çıktığı anda birincisi diğerini siyasal ve ideolojik olarak geriletmeyi başarıyor. Ren modelinin iktisadi ve toplumsal üstünlüğü ortaya çıkınca, doğal olarak aynı modelin siyasal bakımdan da üstün gelmesi beklendi. Oysa tam tersi meydana geldi. Amerika'nın siyasal, medyasal, kültürel etkilerine dolu dizgin maruz kaldı. Bireyciliğin yükselmesi karşısında gerileme özellikle İsveç'te belirgindir. Refah devleti anlayışı da artık bu ülkede yadsınma noktasında tartışılmaktadır. Ayrıca vergi sistemi de artık tasarrufu özendirmemektedir. Yurttaşlık bilincindeki gerileme, ücretlilerin toplumsal sistemin cömertliğini daha fazla istismar etme eğilimine girmesine yol açmaktadır.

Kitap Tanıtımı

Mali faaliyetlerin uluslararasılaşması, dolayısıyla kendi gelişiminin doğal- doğrudan bir sonucudur. Bu olgu önce ticaret aracılığıyla yayıldı. Ekonominin ticari ve sınai alanlarda uluslararasılaşması, çok büyük uluslararası mali akışlara da yol açıyor. Uluslararası sermayeler, gezegenimizin dört bir köşesine doğru hareket halinde olan bir kütleyi temsil ediyorlar. Mevzuatın hafifletilmesi, sermaye hareketlerini daha da kolaylaştırmıştır.

Ekonomi sadece çıkara dayalı değildir. Akıl dışı etkenler, değişen tarzlar ve taklitçi hayranlıklar ekonomiyi etkilemektedir. Bir ekonominin sadece iyi olması yetmez, ayrıca çekici olmalıdır. Oysa Ren modeli halkın gözünde erdemli, eşitlikçi ve ölçülü olmasına rağmen çekici değildir. Halbuki Amerikan kapitalizminde; maceraya açık, gerilim yaratıcı ama en güçlüler için tutkulu bir yaşam vaadedilmektedir. "Amerikan kapitalizmi gerçek bir medya yıldızıdır. "

Amerika'da medya çok önemlidir. Medya istediğini bir anda yükseltirken, beğenmediğini batırmaktadır. Medya'nın kendine özgü yasaları vardır. Bunlar göze ve kulağa hitap etmenin yasalarıdır. Ancak para her şeyi olduğu gibi medyayı da etkisi altına almaktadır.

ABD'de kişisel başarımın kabul görmesi, bireyciliğin desteklenmesi, kısa vadede kar için hiç çekinmeden kredi ve borçlanmaya gidilmesi, o andan zevk almayı yaşamın amacı yapan anlayışa da çok uygundur. Amerikalılar için "Bugün kâr için", "Kâr bugün için" felsefesi geçerlidir.

Çok uluslu şirketlere gelince, her zaman uzun vadeli düşünmüşlerdir. Tüm kıtada gelişebilmek için, çalışanlarını tutarlı bir işletme kültürü ve pazarlama anlayışı ile yetiştirmek zorunda kalmışlardır. İşte bu nedenle, çok uluslular, insani ilişkiler alanındaki siyasetlerini, genellikle emek pazarının dışında yürütmek, kendi çalışanlarına sürekli mesleki eğitim ve gerçek bir kariyer sağlamak zorundadır. Bu iki nedenden ötürü, büyük Amerikan çok ulusluları yeni Amerikan modelinden çok, Ren modeline bağlıdır. Çok uluslular, hem Ren modelindeki himayecilik hem de yeni Amerikan Kapitalizminin mali risklerini aşan, bir tür azami yararlı terkip görüntüsü sunmaktadır.

Her iki kapitalizm kapsamına alınmayan Fransa'da ise devlet, bir siyasal arzu ve toplumsal irade adına ekonomiye komuta eder. Bir yandan himayeci ve güdücü, ama diğer yandan da yatırımcı ve yaratıcı olan devlet. Sendikacılık ise, her iki kapitalizm örneğine de uymamaktadır. Fransız sendikacılığı, diğerlerinden daha çok Marksizm ve sınıf mücadelesinden etkilenmiştir. Aslında, Fransa'ya Ren modeli gereklidir. İşletmenin hak ve ödevleri arasında denge arayışına da oldukça uygundur. Fransa'nın hem kendi toplumsal güvenliğini korumak, hem de işletmelerin mali kapasite ve istikrarını güçlendirmek için de Ren modeline gereksinimi vardır. Ancak, Fransızlar, Ren modelinden daha çok Anglosakson modelini benimsemektedirler. Bütün siyasi geleneği, toplumsal özelemleri ve mali kurumların talepleri, Fransa'yı Ren modeline yöneltmesi gerekirken, tersine Anglosakson modeline yöneltmektedir.

Kitap Tanıtımı

Kitabın yazarı Michel Albert 'in, Fransa Genel Sigortaları Başkanı olduğunu göz önüne alacak olursak; Kapitalizmin iki önemli modeli arasında yaptığı karşılaştırmalı incelemesinde, Fransa'yı da özel bir yere oturtmaya çalışmasını anlayışla karşılamamız gerekecektir. Kapitalizmi kurallarına göre uygulayan ama kendine özgü devletçi geleneklerinin varlığıyla Fransa, her iki kapitalizm modelinin dışında tutulması gerekiyor.

Son olarak söylemek gerekirse; yazar kitabında kapitalizmin iki ayrı modelini birbiriyile karşılaştırarak incelemiştir. Önce, kapitalizmin sosyalizme karşı zafer kazandığını belirtiyor ve bunun üç alanda gerçekleştirildiğini söylüyor; devlet müdahaleciliğine karşı, Berlin duvarının yıkılması ve ülkelerin artık kapitalizmi tercih etmeleri.

Sosyalizmin çökmesiyle kapitalizmin rakipsiz kaldığını oysa kapitalizmin en önemli öğesinin rekabet olduğunu belirtiyor. Rakipsiz kalan Kapitalizm yavaş yavaş yararlı yönlerini de yitiriyor.

Kapitalizmin, günümüz dünyasındaki işlevlerini anlamak bakımından bu çok önemli bulduğumuz kitabın okunmasının yararlı olacağını tekrar belirtmek isteriz.

*Dr. Koşar HIZ

---

* Yard. Doç. , Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,